

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Koalicja wyborcza jako platforma gwarantująca sukcesy wyborcze (na przykładzie wyborów parlamentarnych w Polsce w latach 1991–2011)

Author: Marek Tyrała

Citation style: Tyrała, M. (2014). Koalicja wyborcza jako platforma gwarantująca sukcesy wyborcze (na przykładzie wyborów parlamentarnych w Polsce w latach 1991–2011). W: M. Barański, J. Wiśniewski (red.), „25 lat transformacji w krajach Europy Środkowej i Wschodniej” (S.51-70). Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Koalicja wyborcza jako platforma gwarantująca sukcesy wyborcze (na przykładzie wyborów parlamentarnych w Polsce w latach 1991–2011)

Marek Tyrała

Wstęp

W politologii koalicję można określić jako związek dwóch lub większej liczby aktorów politycznych, który jest formowany dla osiągnięcia wzajemnie korzystnych celów. Cele te są możliwe do zrealizowania zazwyczaj tylko dzięki koalicjom politycznym. Wszystkie partie polityczne można określić jako koalicje ludzi o różnorodnych celach i dążeniach. Koalicje polityczne funkcjonują w ramach ustroju politycznego, który stanowi zespół ustalonych wzorców interakcji między pozycjami struktury społecznej. Koalicje stały się głównym elementem demokratycznych mechanizmów politycznych w Europie Środkowo-Wschodniej po 1989 r. W wyniku fragmentaryzacji ugrupowań dawnej opozycji oraz ewolucji organizacyjnej i programowej ugrupowań z poprzedniego systemu, na scenach politycznych pojawiło się wiele partii, które były zmuszone do tworzenia sojuszy¹. Podstawowym podmiotem w grze wyborczej po 1991 r. bardzo często była nie partia, lecz koalicja wyborcza. Koalicje wyborcze to takie, których głównym celem jest wygranie wyborów, a także

¹ W. SOKÓŁ: *Partie polityczne na arenie wyborczej i gabinetowej*. W: *Współczesne partie i systemy partyjne. Zagadnienia teorii i praktyki politycznej*. Red. W. SOKÓŁ, M. ŻMIGRODZKI. Lublin 2003, s. 189.

chęć zwiększenia zysku wyborczego. Są one tworzone w ramach rywalizacyjnych wyborów. Wszystkie koalicje polityczne (wyborcze, gabinetowe, samorządowe, pozaparlamentarne) funkcjonują w systemie partyjnym, który można zdefiniować jako układ wzajemnych oddziaływań, będący efektem rywalizacji pomiędzy partiami. W systemach wielopartyjnych zawsze konieczne są koalicje, które często powodują niestabilność polityczną. W ramach koalicji politycznych w Polsce dominujący model stanowią koalicje partyjne. Ich celem jest stworzenie najsilniejszego ugrupowania politycznego w celu zdobycia lub utrzymania władzy.

Celem artykułu jest charakterystyka koalicji wyborczych funkcjonujących w Polsce w latach 1991–2011 oraz próba odpowiedzi na pytanie badawcze: Co wpływało na sukcesy/porażki partii politycznych w trakcie wyborów parlamentarnych?

Funkcjonowanie koalicji wyborczych w latach 1991–2011

Historia nie zna stabilnie funkcjonującego systemu demokratycznego bez istnienia w nim rywalizujących między sobą partii politycznych². Esencją każdej demokratycznej polityki jest rywalizacja oraz współpraca partii politycznych na arenie gabinetowej, wyborczej oraz parlamentarnej. Demokracja zawsze oparta jest na antagonizmie oraz starciu sprzecznych racji i interesów. Istotą każdej rywalizacji międzypartyjnej jest *konflikt polityczny*. Wynika on z dylematu współczesnych państw demokratyczno-liberalnych, w których dominuje brak równowagi między społecznością polityczną i społecznością obywatelską. Zawsze (po każdych wyborach) dominuje hegemonia i przewaga jednej grupy społecznej, popierającej zwycięską partię polityczną, nad całą społecznością narodu³. Jak słusznie stwierdzał R. Dahl, to rządzący wyznaczają warunki, kształt i formę konfliktu politycznego. Poliarchia to system wyjątkowo konfliktowy, w którym występuje wielość konkurujących ze sobą i pretendujących do władzy politycznej partii, ośrodków i instytucji. Nakładanie się na siebie konflikt-

² J. WIATR: *Narodziny i przemiany systemu wielopartyjnego*. W: *Demokratyzacja polska 1989–2003*. J. WIATR, J. RACIBORSKI, J. BARTKOWSKI, B. FRĄTCZAK-RUDNICKA, J. KILIAN. Warszawa 2003, s. 177.

³ E. HOBBSBAWM: *Jak zmienić świat. Marks i marksizm 1840–2011*. Warszawa 2013, s. 354.

tów tworzy podziały⁴. R. Dahrendorf stwierdzał, iż konflikt zawsze jest konsekwencją nierównego podziału władzy. W demokracji zawsze jedna grupa rządzi, podczas gdy druga grupa jest rządzona. R. Dahrendorf zakładał, że społeczeństwa nowoczesne składają się z różnych instytucji i związków. Każdy związek składa się z dwóch grup, z których jedna posiada władzę, a druga nie. Grupy te nazywał klasami, dzieląc społeczeństwo na klasy, zakładał, iż jednostka może należeć do klasy dominującej, klasy podporządkowanej lub obu naraz. Klasa w ujęciu R. Dahrendorfa stanowiła grupę interesu, która wyłoniła się na kanwie warunków strukturalnych, będąc zarazem czynnikiem sprawczym zmian strukturalnych. Społeczeństwo zatem to zawsze przeciwstawne klasy, które są połączone stosunkiem władzy *rządzący-rządzeni*. Walka o władzę między rządzącymi a rządzonymi zawsze powoduje konflikt. Ostateczne wyeliminowanie konfliktu jest niemożliwe, konflikty nigdy się nie kończą, ponieważ poszczególne grupy musiałyby pozbyć się własnych interesów⁵.

Koalicje wyborcze w Polsce były tworzone i funkcjonowały w ramach *konfliktu politycznego*, który bazował na podziale postkomunistycznym. Upadek komunizmu w Europie Środkowej i Wschodniej stał się źródłem ukształtowania nowego podziału socjopolitycznego. Na podział postkomunistyczny składały się różnice w politycznym pochodzeniu, stosunku do systemu komunistycznego (i jego ludzi), demokracji, modelu ładu społecznego, sposobie rządzenia krajem, kwestiach moralnych i religijnych. Według M. Grabowskiej podział ten na trwałe wpisał się w model rywalizacji politycznej w Polsce, wpływając na funkcjonowanie zarówno systemu politycznego, jak i demokracji. Podział postkomunistyczny oraz ukształtowane w jego wyniku tożsamości wpłynęły także na preferencje wyborcze poszczególnych grup społecznych. Podział na lewicę i prawicę w Polsce po 1989 r. w znacznym stopniu był uwarunkowany i skoncentrowany wokół podziału postkomunistycznego. Z tego powodu polskie rozumienie lewicy i prawicy odbiegało od typowych europejskich wzorców i standardów⁶. W latach 1991–2011 w Polsce występowały następujące koalicje wyborcze.

⁴ R. DAHL: *Demokracja i jej krytycy*. Warszawa 2012, s. 44–255.

⁵ Zob. R. DAHRENDORF: *Klasy i konflikt klasowy w społeczeństwie przemysłowym*. Kraków 2008 oraz R. DAHRENDORF: *Nowy konflikt społeczny, esej o wolności*. Warszawa 1993.

⁶ M. GRABOWSKA: *Podział postkomunistyczny. Społeczne podstawy polityki w Polsce po 1989 roku*. Warszawa 2004, s. 22–54, 90–156.

I. Wybory parlamentarne – 25 października 1991 roku:⁷

- a) *Komitet Wyborczy Platformy Wyborczej Sojuszu Lewicy Demokratycznej*. Koalicja ta grupowała szereg partii, związków, organizacji. Koalicję tworzyli socjaldemokraci, socjaliści, związkowcy, działacze organizacji młodzieżowych i kobiecych, spółdzielcy, stowarzyszenia walczące o poprawę losu bezrobotnych, bezdomnych. Dominowały w niej SdRP oraz OPZZ, pozostali członkowie tworzący koalicję to m.in. PPS, ZSMP, Demokratyczna Unia Kobiet, Komitet Obrony Bezrobotnych. Ugrupowanie to uzyskało 11,98% głosów, 60 mandatów.
- b) *Komitet Wyborczy „Chrześcijańska Demokracja”*. Koalicja ta grupowała: Chrześcijańsko-Demokratyczne Stronnictwo Pracy, Polskie Forum Chrześcijańsko-Demokratyczne oraz Chrześcijańską Partię Pracy. Ugrupowanie to zdobyło 2,36% głosów, 5 mandatów.
- c) *Komitet Wyborczy „Porozumienie Obywatelskie Centrum”*. Koalicja ta grupowała PC (chrześcijańska demokracja), Komitet Obywatelski „Solidarność” oraz Polskie Forum Ludowo-Chrześcijańskie „Ojcowizna” (konserwatyzm, agraryzm). W kilku okręgach Porozumienie tworzyło zablokowane listy z listami NSZZ „Solidarność”. Ugrupowanie to uzyskało 8,71% głosów, 44 mandaty.
- d) *Komitet Wyborczy „Porozumienie Ludowe”*. Komitet ten został zorganizowany przez antykomunistyczne środowiska ruchu ludowego (nurt prawicowy, agrarny). Koalicja ta grupowała PSL „Solidarność”, PSL „Mikołajczykowski” oraz NSZZ Rolników Indywidualnych „Solidarność”. Ugrupowanie to dostało 5,47% głosów, 28 mandatów.
- e) *Komitet Wyborczy „Wyborcza Akcja Katolicka”*. Koalicję tą stanowiło głównie ZChN (narodowa demokracja, nacjonalizm, konserwatyzm). Ugrupowanie to dostało 8,74% głosów, 49 mandatów.

II. Wybory parlamentarne – 19 września 1993 roku:⁸

- a) *Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej*. Ugrupowanie to uzyskało 20,4% głosów, 171 mandatów.
- b) *Komitet Wyborczy Porozumienie Centrum Zjednoczenie Polskie*. Koalicja ta grupowała PC, Ruch III RP (konserwatyzm), ChDSP,

⁷ Programy komitetów wyborczych dostępne w: I. SŁODKOWSKA: *Wybory 1991: programy partii i ugrupowań politycznych*. Warszawa 2001, s. 138, 146–154, 160–172, 242–260.

⁸ Programy komitetów wyborczych dostępne w: I. SŁODKOWSKA: *Wybory 1993: partie i ich programy*. Warszawa 2001, s. 19–32, 36–83, 119–139, 385–423.

Stronnictwo Wierności Rzeczypospolitej (niepodległościowość) oraz Porozumienie Regionalne Ruchu dla Rzeczypospolitej (chrześcijańska demokracja). Ugrupowanie to zdobyło 4,42% głosów, nie uzyskując mandatów w Sejmie.

c) *Katolicki Komitet Wyborczy „Ojczyzna”*. Koalicja ta grupowała ZChN, Stronnictwo Ludowo-Chrześcijańskie (konserwatyzm, agraryzm), PChD, Partię Konserwatywną oraz Federację Polskiej Przedsiębiorczości. Ugrupowanie to dostało 6,37% głosów, nie uzyskując mandatów w Sejmie.

d) *Komitet Wyborczy Koalicja dla Rzeczypospolitej*. Był to komitet zgłoszony przez grupę wyborców. Koalicja ta grupowała Ruch dla Rzeczypospolitej (chrześcijańska demokracja), Partię Wolności (antykomunizm), „Solidarność 80” (związek zawodowy), Stronnictwo Demokracji Polskiej (chadecja), Forum Patriotyczne Polski Walczącej, Górnośląską Chrześcijańską Demokrację oraz Narodową Partię Bezrobotnych. Ugrupowanie to zdobyło 2,7% głosów, nie uzyskując mandatów w Sejmie.

III. Wybory parlamentarne – 21 września 1997 roku:⁹

a) *Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej*. Ugrupowanie to uzyskało 27,13% głosów, 164 mandaty.

b) *Komitet Wyborczy Narodowo-Chrześcijańsko-Demokratyczny Blok dla Polski*. Na listach wyborczych tego ugrupowania znajdowali się przedstawiciele Bloku dla Polski, Polskiej Unii Właścicieli Nieruchomości, Polskiego Forum Narodowo-Chrześcijańskiego „Ojcowizna”, Stronnictwa Demokratyczno-Narodowego, Stronnictwa Narodowego Macieja Giertycha, Ruchu Opcji Ludowo-Agrarnych „Rola”. Ugrupowanie to deklarowało się jako alternatywa wobec innych prawicowych ugrupowań. Była to próba syntezy wielu nurtów ideowych polskiej prawicy. Ugrupowanie to dostało 1,3% głosów, nie uzyskując mandatów w Sejmie.

c) *Komitet Wyborczy Akcja Wyborcza Solidarność*. Było to koalicyjne ugrupowanie polityczne o charakterze centroprawicowym. Inicjatorem tego ugrupowania był związek zawodowy NSZZ Soli-

⁹ Programy komitetów wyborczych dostępne w: M. DOŁBAKOWSKA, I. SŁODKOWSKA: *Wybory 1997: partie i ich programy*. Warszawa 2004, s. 37–54, 102–112, 117–134, 203–223.

darność. Koalicja ta skupiała wiele ugrupowań o różnym profilu prawniczym – konserwatywno-liberalnych, chrześcijańsko-demokratycznych, niepodległościowych, ludowych, narodowo-konserwatywnych i antykomunistycznych (np. KPN-Obóz Patriotyczny, Porozumienie Polskie, Liga Krajowa, Stowarzyszenie Nowa Polska, PC, PSL-PL, Prawica Narodowa, Stronnictwo Polityki Realnej, ZChN, SKL). Ugrupowanie to uzyskało 33,8% głosów, 201 mandatów.

- d) *Komitet Wyborczy Unia Prawicy Rzeczypospolitej*. Komitet ten został utworzony na kanwie UPR Janusza Korwin-Mikkego oraz Partii Republikanie, na liście wyborczej komitetu znaleźli się także członkowie m.in. Ruchu Dla Rzeczypospolitej. Komitet ten uzyskał 2,03% głosów, nie zdobywając mandatów w Sejmie.

IV. Wybory parlamentarne – 23 września 2001 roku:¹⁰

- a) *Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej-Unia Pracy*. Była to koalicja wyborcza, którą zawarły: SLD, UP, KPEiR, Stronnictwo Demokratyczne, PLD. Komitet ten poparło OPZZ. Koalicja ta w 2001 r. wygrała wybory parlamentarne, uzyskując 41,04% głosów, 216 mandatów.
- b) *Komitet Wyborczy Akcja Wyborcza Solidarność Prawicy*. Była to koalicja wyborcza, którą współtworzyły partie należące wcześniej do AWS: ZChN, ROP, Ruch Społeczny AWS, Porozumienie Polskich Chrześcijańskich Demokratów. Koalicja ta łączyła różne nurty polityczne prawicy – konserwatystów, chrześcijańskich demokratów, obóz niepodległościowy (nacionaliści), ruch chrześcijańsko-społeczno-narodowy. Koalicja ta dostała 5,6% głosów, nie uzyskując mandatów w Sejmie.
- c) *Komitet Wyborczy Ruch Społeczny Alternatywa*. Koalicja ta powstała z połączenia KPN-Ojczyzna z grupą polityków mających korzenie w ZChN oraz w WZZ „Sierpień 80”. Początkowo miała ona charakter narodowo-katolicki, ewoluując w stronę idei lewicowo-narodowych. Koalicję tą zawarło 47 ugrupowań i organizacji, m.in. Biedota Polska, KPEiR Rzeczypospolitej Polskiej, Stronnictwo Narodowe

¹⁰ Programy komitetów wyborczych dostępne w: I. SŁODKOWSKA: *Wybory 2001: partie i ich programy*. Warszawa 2002, s. 10–38, 42–49, 210–238.

(post-endecja), ChD III RP, Narodowe Odrodzenie Polski (narodowy socjalizm), Liga Polska (narodowy katolicyzm), ROP (narodowy konserwatyzm), Stowarzyszenie Nie dla Unii Europejskiej, KPN-Ojczyzna, Porozumienie Polskie (narodowy konserwatyzm), WZZ „Sierpień 80” (związek zawodowy), Partia Ekologiczna Zieloni. Komitet ten dostał 0,42% głosów, nie uzyskując mandatów w Sejmie.

V. Wybory parlamentarne – 25 września 2005 roku:¹¹

- a) *Komitet Wyborczy Polska Partia Pracy* – PPP (socjalizm, socjalizm demokratyczny, socjaldemokracja, syndykalizm, trockizm) – Antyklerykalna Partia Postępu „Racja” (socjaldemokracja, antyklerykalizm, antynazizm, feminizm, pacyfizm), PPS (demokratyczny socjalizm, socjalizm etyczny, socjaldemokracja, zielony socjalizm), Partia Zielonych (zielona polityka, socjalizm). Partie te, stawiając na konsolidację szeroko rozumianej lewicy, podpisały wzajemne porozumienie wyborcze, w ramach którego z list wyborczych Komitetu PPP w wyborach startowali członkowie pozostałych partii. Wyniki wyborów parlamentarnych: 0,77% głosów.
- b) *Komitet Wyborczy Socjaldemokracja Polska* – porozumienie wyborcze podpisały SdPL (socjaldemokracja), UP (socjaldemokracja, społeczna gospodarka rynkowa) oraz Zieloni 2004 (zielona polityka, pacyfizm). W ramach tego porozumienia członkowie UP oraz Zielonych startowali z list wyborczych SdPL. Wspólnie poparli kandydaturę M. Borowskiego na urząd prezydenta RP oraz podjęli współpracę na forum parlamentu, a także w organach samorządu terytorialnego. Wyniki wyborów parlamentarnych: 3,89% głosów.
- c) *Komitet Wyborczy Sojusz Lewicy Demokratycznej* – przed wyborami parlamentarnymi SLD (socjaldemokracja, społeczna gospodarka rynkowa) podpisało porozumienie wyborcze z OPZZ, Unią Lewicy III RP (socjaldemokracja), Ruchem Odrodzenia Gospodarczego im. Edwarda Gierka (socjaldemokracja), Stronnictwem Gospodarczym (socjaldemokracja). W wyniku porozumienia kandydaci na posłów i senatorów z tych partii startowali z listy wyborczej SLD. Wyniki wyborów parlamentarnych: 11,31% głosów, 55 mandatów.

¹¹ Programy komitetów wyborczych dostępne w: M. DOŁBAKOWSKA, I. SŁODKOWSKA: *Wybory 2005: partie i ich programy*. Warszawa 2006, s. 36–39, 49–52, 100–109, 277–281.

d) *Komitet Wyborczy Polska Konfederacja-Godność i Praca*. Komitet ten stworzyły środowiska deklarujące się jako patriotyczne Forum Przedsiębiorców, KPN(narodowy konserwatyzm, solidaryzm, antykomunizm), KPN Obóz Patriotyczny (narodowy konserwatyzm, solidaryzm, antykomunizm), Krajowa Wspólnota Emerytów, Rencistów i Kombatantów, Ogólnopolski Ruch Obrony Bezrobotnych, Polska Racja Stanu (narodowy konserwatyzm, solidaryzm, antykomunizm), Porozumienie Organizacji Niepodległościowych. Wyniki wyborów parlamentarnych: 0,07% głosów.

e) *Komitet wyborczy Ruch Patriotyczny* (Europa Ojczyzn, patriotyzm, agraryzm, narodowy katolicyzm, narodowy konserwatyzm). Była to inicjatywa organizacji patriotycznych działająca w formie partii politycznej, powstała w wyniku połączenia kilku ugrupowań. Tworzyły go Przymierze dla Polski (narodowy katolicyzm, narodowy konserwatyzm, Europa Ojczyzn, solidaryzm, agraryzm), ROP (narodowy konserwatyzm), Ruch Katolicko-Narodowy (narodowy katolicyzm), Liga Obrony Suwerenności. Celem było uzyskanie mandatów w wyborach parlamentarnych oraz konsolidacja ugrupowań patriotycznych. W wyborach ugrupowanie uzyskało: 1,05% głosów.

VI. Wybory parlamentarne – 21 października 2007 roku:¹²

a) *Koalicyjny Komitet Wyborczy Lewica i Demokraci* – było to koalicyjne ugrupowanie polityczne, które powstało przed wyborami samorządowymi w 2006 r. Celem tej socjaldemokratycznej i centrolewicowej koalicji było budowanie alternatywy dla dominującej na scenie politycznej centroprawicy. Współtworzyły ją: SLD, UP, Partia Demokratyczna – demokraci.pl, SdPL. Porozumienie miało na celu wzmocnienie demokratycznej lewicy oraz demokratycznego centrum. Koalicja ta uzyskała 13,15% głosów, 53 mandaty. Tworząc kampanii wyborczej był A. Kwaśniewski. SLD zablokował start L. Millera z listy wyborczej LID, wówczas złożył on legitymację członkowską w SLD i startował z pierwszego miejsca łódzkiej listy Samoobrony. W 2008 r. w wyniku wewnętrznych sporów (odejście SdPL) LiD się rozpadł.

¹² Programy komitetów wyborczych dostępne w: T. GARDZIEL, S. GAWROŃSKI: *Wybory 2007: partie, programy, kampania wyborcza*. Rzeszów 2007, s. 195–216, 267–272.

- b) *Komitet Wyborczy Ligi Prawicy Rzeczypospolitej* – komitet ten współtworzyły LPR, UPR, Prawica Rzeczypospolitej (narodowy katolicyzm, Europa Ojczyzn, konserwatyzm, patriotyzm). Wyniki wyborów parlamentarnych: 1,30% głosów.

Koalicje wyborcze to płaszczyzna, dzięki której partie polityczne mogą testować wzajemne warianty współpracy oraz rywalizacji. W każdej partii politycznej kluczowa jest strategia. To właśnie strategie, jakie stosują partie polityczne, mają istotny wpływ na formowanie oraz funkcjonowanie koalicji politycznych. W strategii partii powinno się dostosowywać długofalowy plan działania do preferencji społecznych. W Polsce strategie koalicyjne poszczególnych partii były determinowane głównie dążeniem partii do przetrwania oraz adaptacji systemu partyjnego do zmieniających się warunków kontekstu rządzenia, aniżeli do realizacji określonych postulatów programowych.¹³ Jednym z największych konstytucyjnych konfliktów, jaki nasilał się (zwłaszcza w latach 90.), była słaba instytucjonalizacja partii i systemu partyjnego. Wpływało to negatywnie na tworzenie większościowych oraz efektywnych rządów.¹⁴ Charakterystyczna cecha procesu demokratyzacji w Polsce to wyjątkowo niska stabilność systemu wyborczego do Sejmu¹⁵. Polski system wyborczy przeszedł ewolucję od skrajnie proporcjonalnego do umiarkowanie proporcjonalnego.¹⁶ Rola i wpływ koalicji wyborczych na przyszły rozwój gabinetowych porozumień koalicyjnych jest kluczowa w przypadku, gdy dana koalicja wyborcza uzyska potrzebną do zdobycia władzy liczbę głosów. Skuteczność koalicji wyborczych to podstawa i szansa dla budowania silnej, demokratycznej bazy politycznej, będącej w stanie spełnić oczekiwania społeczne. Analiza programów wyborczych koalicji wyborczych, które zwyciężyły w poszczególnych wyborach parlamentarnych, a następnie były beneficjentami koalicji gabinetowych, pozwala na dokładniejsze określenie kryterium, na bazie którego funkcjonowały koalicje polityczne w latach 1991–2011. W 1991 r. do Sejmu weszło aż 5 koalicji

¹³ A. ANTOSZEWSKI: *Partie i systemy partyjne państw Unii Europejskiej na przełomie wieków*. Toruń 2009, s. 54–57.

¹⁴ J. RACIBORSKI: *System rządów w Polsce między semiprezydencjalizmem a systemem parlamentarno-gabinetowym. W: Demokratyzacja...*, s. 96.

¹⁵ A. ANTOSZEWSKI: *System polityczny RP*. Warszawa 2012, s. 104–133.

¹⁶ Szerzej na temat ewolucji polskiego systemu wyborczego w: M. CHMAJ, W. SKRZYDŁO: *System wyborczy w Rzeczypospolitej Polskiej*. Warszawa 2011.

wyborczych. W rywalizacji koalicyjnej w 1991 r. zauważa się dominującą rolę formacji prawicowych. Prawica, pomimo dużego rozdrobnienia, była w stanie zagospodarować niemal 2/3 głosów wyborczych. Główna oś rywalizacji przebiegała w prawicy między partiami negującymi oraz legitymizującymi porozumienia okrągłego stołu. Program koalicji prawicowych koncentrował się wokół budowy niepodległej Polski, dekomunizacji, społecznej gospodarki oraz ochrony i dominacji w życiu publicznym wartości chrześcijańskich. Główne credo ideowo-programowe prawicowych koalicji zapoczątkowało w kolejnych wyborach parlamentarnych rozwój podziału postkomunistycznego. W 1991 r. koalicja „POC” zdobyła 44 mandaty, współtworząc dzięki temu rząd J. Olszewskiego. Koalicja „PL” uzyskała 28 mandatów, współtworząc rząd J. Olszewskiego oraz rząd H. Suchockiej. Koalicję tę z pozostałymi prawicowymi formacjami łączył radykalny antykomunizm. Partia ZChN, będąca głównym beneficjentem koalicji „WAK”, po uzyskaniu 49 mandatów w wyborach parlamentarnych współtworzyła rząd J. Olszewskiego i H. Suchockiej. Z pozostałymi prawicowymi partnerami koalicyjnymi ZChN łączył silny antykomunizm oraz radykalne kwestie niepodległościowe i katolickie. W koalicji gabinetowej J. Olszewskiego PC wspólnie z PL oraz ZChN, krok po kroku realizowało postulowany wcześniej program wyborczy. Radykalizm antykomunistyczny (lista Macierewicza) doprowadził ostatecznie do upadku gabinetu J. Olszewskiego. W gabinecie H. Suchockiej partie polityczne, które dzięki koalicjom wyborczym zdobyły liczbę głosów umożliwiającą im udział w rządzie (ZChN oraz PL), poprzez konsekwentne próby realizacji swych programów wyborczych doprowadziły do destabilizacji gabinetu. Ciągły konflikt z liberalnym koalicjantem (KLD, UD), wskazywał na olbrzymią niespójność programową. W 1993 r. koalicja wyborcza SLD wystartowała z hasłem wyborczym *„Tak dalej być nie musi: Niech reformy służą ludziom”*. Koalicja ta po zwycięskich wyborach utworzyła koalicję gabinetową z PSL. SLD, realizując program wyborczy, napotykał na opór PSL, który nie zgadzał się na wiele kwestii, np. prywatyzację majątku państwowego. W programie koalicyjnym z PSL lewica postulowała liberalne kwestie światopoglądowe oraz przeprowadzenie reformy samorządowej. Nie była to w pełni stabilna koalicja, w okresie tym kolejno funkcjonowały aż 3 gabinety koalicyjne (W. Pawlaka, J. Olekseo, M. Belki). SLD do końca nie był w stanie realizować w pełni postulatów programowych głoszonych w trakcie kampanii wyborczej. Sytuacja takowa

świadczy o braku bliskości programowej obydwu koalicjantów. Współpraca miała formę wymuszoną, w której koalicjanci „walczyli” o jak największe wpływy w rządzie. Koalicje prawicowe w 1993 r., pomimo podobnych przekonań ideowych, cechował brak wspólnej płaszczyzny łączącej wszystkie ugrupowania, które wspólnie w jednej koalicji wyborczej byłyby w stanie stanowić przeciwwagę wobec SLD. W 1997 r. koalicja wyborcza AWS zdobyła 201 mandatów, współtworząc rząd z UW (60 mandatów). Postulaty wyborcze AWS w większości nie zostały zrealizowane. Reformy (emerytalna, oświatowa, administracji, służby zdrowia) były częściowym odstępstwem od realizacji programu politycznego, społecznego i gospodarczego AWS, głoszonego w kampanii wyborczej. Niewątpliwie do sukcesu wyborczego AWS przyczyniło się zastosowanie podobnej taktyki jak lewica, czyli utworzenie koalicji wyborczej o bardzo szerokim spektrum ideowym. Na odsunięcie od władzy SLD wpływ miała także *backlashowa* taktyka AWS (tematy zastępcze bazujące na wojnach kulturowych)¹⁷ połączona z *nowomową neoliberalną*¹⁸, która na trwałe zagospodarowała habitus społeczny. W programie AWS mocno akcentowano, iż to właśnie SLD, „*postkomuniści zaniechali zasadniczych reform, które mogłyby prowadzić do nowoczesności*” pomimo danych statystycznych dowodzących, że ekipa postkomunistów w latach 1993–1997 mocno przyczyniła się do wzrostu gospodarczego Polski, zmniejszenia bezrobocia oraz częściowej walki z wykluczeniem społecznym¹⁹. Z jednej strony mocno akcentowano w programie ochronę polskiej rodziny, budowę sprawiedliwego państwa, skutecznej polityki społecznej, walki z bezrobociem, a z drugiej strony postulowano prowadzenie radykalnie neoliberalnej polityki gospodarczej, która zgodnie z przyjętymi ogólnie przez polityczne elity założeniami miała pomóc w realizacji zamierzonych postulatów programowych²⁰. Koalicja AWS-UW, z racji zbyt

¹⁷ W. BURSZTA: *Kotwice pewności. Wojny kulturowe z pop nacjonalizmem w tle*. Warszawa 2013, s. 129–175.

¹⁸ A. BIHR: *Nowomowa neoliberalna*. Warszawa 2009. A. Bihr, odwołując się do koncepcji **nowomowy** Orwella, bada retorykę neoliberalnych mediów, polityków, naukowców, dowodząc, iż wspierają oni głoszony przez siebie porządek polityczno-społeczny poprzez język, dzięki któremu odwracają znaczenie słów oraz zmieniają ich sens.

¹⁹ G. KOŁODKO: *Wędrujący świat*. Warszawa 2008, s. 25–98.

²⁰ Bardzo krytycznie do przeprowadzanych przez siebie w Polsce po 1989 r. reform odniósł się. G. SOROS: *Kryzys światowego kapitalizmu*. Warszawa 1999, zob. też J. GRAY: *Fałszywy świat. Urojenia globalnego kapitalizmu*. Warszawa 2014.

dużej ideowej różnorodności prawicowych partii ją tworzących, nie stanowiła monolitu politycznego, który byłby odporny na wewnętrzne i zewnętrzne konflikty. W koalicji tej synteza różnych nurtów prawicowych, niepodległościowych, nacjonalistycznych (ZChN), liberalnych (UW), konserwatywnych, chrześcijańskich (PC), doprowadziła do ideowych sporów i konfliktów, w wyniku których koalicja ta przekształciła się w 2001 r. w koalicję AWS Prawicy, uzyskując w wyborach parlamentarnych zaledwie 5,6% głosów. W 2001 r. koalicja wyborcza SLD-UP z hasłem wyborczym „*Przywróćmy normalność, wygrajmy przyszłość*” uzyskała 216 mandatów, co pozwoliło jej na utworzenie koalicji z PSL (42 mandaty). W programie wyborczym mocno krytykowano program AWS (założenia gospodarcze oraz reformy), postulując kwestie socjalne i modernizacyjne kraju. Deklarowano budowę Polski, w której praca nie jest przywilejem, w której nie ma ludzi odrzuconych i niepotrzebnych, neutralnej światopoglądowo, równych szans, mającej silną pozycję w Europie i na świecie. SLD w trakcie trwania koalicji odeszła od realizacji części postulatów wyborczych na rzecz neoliberalnych rozwiązań, np. propozycja podatku liniowego, poparcie wojny w Iraku. Koalicja ta nie miała w pełni charakteru programowego. Kryzys ideowy oraz wyniki z tego rozbitcia polityczne, które zapoczątkowane zostały w trakcie funkcjonowania koalicji SLD-UP-PSL, doprowadziły do marginalizacji SLD na polskiej scenie politycznej. W 2005 r. żadna (prawicowa, lewicowa) z koalicji wyborczych nie dostała się do Sejmu. Wobec prawicowych koalicji wyborczych głównym kontrkandydatem był LPR, który sprawnie zdominował dyskurs narodowy-niepodległościowy-katolicki-antykomunistyczny-antyunijny-antysemicki, trwale umacniając konflikt i rywalizację polityczną opartą na wartościach aksjologicznych oraz na agresywnej walce politycznej. W 2007 r. wybory parlamentarne miały charakter plebiscytu, ich głównym celem było odsunięcie od władzy PiS. Koalicyjny Komitet Wyborczy LiD uzyskał 13,15% głosów, o jego zwycięstwie zdecydowała konsolidacja sił lewicowych. LiD stanowił syntezę kilku ugrupowań lewicowych, była to próba odbudowy sił lewicowych w Polsce. Druga koalicja wyborcza w 2007 r. to Komitet Wyborczy LPR, uzyskała ona zaledwie 1,30% głosów. Tworzyły ją partie bardzo odmienne ideowo. LPR i PR tworzyły olbrzymią programową przeciwwagę dla liberalnej UPR. LPR był zorientowany programowo na gospodarkę socjalną, natomiast UPR był radykalnie i skrajnie wolnorynkowy. Dychotomia ta dopro-

wadziła do niskiego wyniku wyborczego. Pragmatyzm, na który stawiali liderzy tych partii, w trakcie kampanii wyborczej zawiódł. W 2007 r., podobnie jak w poprzednich wyborach parlamentarnych, główną oś rywalizacji politycznej wyznaczał prawicowy antagonistyczny podział (wojna PiS z PO). Rosnące w siłę prawica i centroprawica PO i PiS oraz zmarginalizowana lewica w wyborach parlamentarnych w 2011 r. nie utworzyły żadnych koalicji wyborczych. Zauważa się, iż szansą dla nowych (lub o niskim poparciu wyborczym) partii politycznych były wyłącznie koalicje wyborcze formowane z dużymi partiami politycznymi. Istotną cechą charakteryzującą polską lewicę w latach 1991–2011 była mniejsza skłonność do podziałów, a także silniejsza wewnętrzna konsolidacja bardzo różnych frakcji politycznych (SLD). Niestabilność wyborcza, która występowała w latach 1991–2005, nie sprzyjała stabilizowaniu strategii wyborczych partii politycznych, a także zachowaniom wyborców. Pasma lewicowe w latach 1991–2007 zdominowane było przez SLD. W paśmie prawicowym rywalizacja polityczna w latach 1991–2007 koncentrowała się wokół kilku koalicji, z których hegemonem okazał się w 1997 r. AWS oraz powstałe na jego gruzach w 2001 r. partie PiS i PO. Rywalizacja polityczna na arenie wyborczej charakteryzowała się dychotomicznym konfliktem, który oscylował między podziałem postkomunistycznym a późniejszą POPIS-ową antagonistyczną rywalizacją. Koalicje wyborcze, które w poszczególnych wyborach parlamentarnych zdobywały adekwatną do tworzenia koalicji gabinetowych ilość głosów, formowały koalicje gabinetowe, które nie miały charakteru programowego. Był to jeden z czynników wpływających na ich destabilizację i niestabilność. Oddziaływało to również na sytuację, w której poszczególne partie polityczne tworzące koalicje nie były w stanie w pełni realizować swych planów (zamierzeń) wyborczych, postulowanych przed wyborami w programach koalicji wyborczych, które tworzyły. Zauważa się nieadekwatność koalicji wyborczych do późniejszych koalicji gabinetowych. Jeśli wygrała ta sama koalicja wyborcza, to w koalicji gabinetowej dominowały dysonans ideowy oraz konflikty z koalicjantem i opozycją. Cechy te prowadziły do rozplynięcia się programowych postulatów, które bardzo szlachetnie formułowane, dawały zwycięstwo poszczególnym koalicjom i komitetom wyborczym w wyborach parlamentarnych. Pod względem poziomu wewnętrznego zrównoważenia, oprócz koalicji SLD-PSL (lata 1993–1997), wszystkie pozostałe gabinety koalicyjne miały for-

mę dysproporcjonalną, koalicja była zawsze zdominowana przez jedno ugrupowanie. Kryterium, na podstawie którego tworzone były koalicje wyborcze i gabinetowe, to kryterium genetyczne (wspólny stosunek do komunistycznej przeszłości). Spójność programowa koalicji gabinetowych funkcjonujących w latach 1991–2011 była niska. Wyjątek stanowi tylko koalicja SLD-PSL (1993–1997 r.), której spójność programową można określić jako średnią. W przypadku koalicji o charakterze dysproporcjonalnym, koalicjanci często nie byli w stanie wypracować wspólnego programu politycznego, który gwarantowałby trwałą współpracę. Słabość wewnętrzna koalicji gabinetowych o niskiej spójności programowej była przyczyną destabilizacji poszczególnych rządów. Koalicje gabinetowe miały zawsze charakter bezalternatywny, tworzone były na kanwie wykluczenia politycznych konkurentów. Nie były to reformatorskie sojusze, otwarte na różne rozwiązania polityczne, ale zamknięte koalicje, często minimalnie zwycięskie lub minimalnego rozmiaru. Skuteczność koalicji wyborczych była duża w przypadku konsolidacji większej ilości partii. Natomiast skuteczność koalicji gabinetowych miała charakter zróżnicowany. Zarówno lewica, jak i prawica odnosiły częściowe sukcesy oraz późniejsze porażki wyborcze. Partie posiadające dużą relewantność, duży współczynnik potencjału koalicyjnego, narzucały własne stanowiska, dominując w poszczególnych gabinetach koalicyjnych. Zauważa się, iż, jak twierdzi A. Lijphart²¹, bez uwzględnienia czynnika programowego i ideologicznego mamy do czynienia z koalicjami „ślepyimi” synkretycznymi. Koalicje takie stanowiły główne ogniwo rywalizacji politycznej w Polsce.

Dylemat, przed którym stoi każda partia rządząca, to „kryzys racjonalności”, o którym pisał C. Offe. Prawica, mając władzę, nie może sobie pozwolić na zbyt duże redukcje kosztów i ograniczenia wydatków państwa z tej racji, iż mogłaby stracić poparcie społeczne, podobnie jest z lewicą, która mając władzę, nie może prowadzić zbyt socjalistycznej polityki²². Zjawisko to tłumaczy przesuwanie się ku centrum każdej partii i koalicji wyborczej po zwycięstwie w wyborach parlamentarnych i objęciu władzy w Polsce. Partie i koalicje polityczne bardzo często starały się włą-

²¹ A. LIJPHART: *Electoral systems and party systems. A study of 27 Democracies 1945–1990*. Oxford 1994.

²² Zob. C. OFFE: *Drogi transformacji. Doświadczenia wschodnioeuropejskie i wschodnioniemieckie*. Warszawa 1999.

czać do swoich programów reprezentację interesów bardzo różnych grup społecznych, uzyskując dzięki temu większe poparcie w trakcie wyborów. Jednak gdy została naruszona spójność programowa, dochodziło do rozpląnięcia się credo ideowego partii i koalicji politycznych (np. SLD-UP-PSL, AWS-UW)²³. Bycie w centrum to czasem korzystna sytuacja dla partii politycznych. Strategie polaryzacyjne były opłacalne na poziomie rywalizacji wyborczej, natomiast na poziomie przetargów gabinetowych bardzo często były łagodzone. Każda partia czy koalicja w wyniku zastosowania strategii polaryzacyjnych, nagle znajdując się w centrum, nie powinna zatracić własnej orientacji ideowej, implementując własne rozwiązania programowe (lewicowe lub prawicowe). Partie, zmierzając ku centrum, pragnęły często podnieść swój poziom relewancji, a tym samym potencjał koalicyjny. Jednak nie zawsze strategia ta okazywała się sukcesywna. Dobrze funkcjonująca demokracja powinna umożliwiać ścieranie się różnych stanowisk politycznych. Stanowić to powinno istotę konfrontacji między lewicą i prawicą. Lewicowe i prawicowe partie polityczne powinny być źródłem zbiorowych form identyfikacji, które będą w stanie mobilizować polityczne „namietności”²⁴. Jeśli między partiami politycznymi nie ma wyraźnej różnicy, efektem tego będą rozczarowanie polityką oraz spadek frekwencji wyborczej. Ze zjawiskiem tym w Polsce na przestrzeni ostatnich 20 lat mieliśmy do czynienia nieustannie. Wyborcze partie koalicyjne współtworzące koalicje gabinetowe, w swoich wewnętrznych konfliktach o wpływy i władzę antagonizowały polską scenę polityczną, prowadząc często do stopniowego upadku poszczególnych koalicyjnych gabinetów rządowych. W Polsce po 1991 r. dominował standard, o którym pisał A. Downs, partie i koalicje polityczne zazwyczaj formułują programy po to, aby wygrywać wybory, a nie po to, aby je realizować²⁵. W Polsce, jak twierdzi G. Kołodko, demokracja formalnie powstała, ale realnie wciąż nie jest w stanie dostarczyć tego, czego należy od niej oczekiwać. Syndrom niewydolności instytucji demokracji utrudnia transformację gospodarki i relatywnie obniża ogólną efektywność makroekonomiczną²⁶. Tylko w pełni ustabilizowany wzorzec zachowania

²³ J. HAMAN: *Demokracja, decyzje, wybory*. Warszawa 2003, s. 245.

²⁴ C. MOUFFE: *Polityczność*. Warszawa 2008, s. 21–45.

²⁵ J. RACIBORSKI: *Wybory i wyborcy*. W: *Demokratyzacja...*, s. 208.

²⁶ G. KOŁODKO: *Świat na wyciągnięcie myśli*. Warszawa 2010, s. 11–78.

wań koalicyjnych będzie w stanie wpłynąć na konsolidowanie się polskiej demokracji, która w dużym stopniu warunkuje stabilność koalicji.

Wnioski

Współcześnie, gdy dominacja konsensusu neoliberalnego określa charakter większości partii politycznych, prawdziwa demokratyczna polityka zanika. Parlamente krajów europejskich ze sfery debaty publicznej przekształcają się w aparat, który służy utrzymywaniu stabilności społecznej. Zjawisko to T. Klementewicz określa jako *depolityzacja*²⁷. Partie polityczne obecnie w pełni realizują swoje funkcje proceduralne, porzucając funkcje przedstawicielskie, takie jak integrowanie i mobilizowanie obywateli. Przez działania partii politycznych reprezentacja ulega biurokratyzacji, a jej roszczenia do społecznej uniwersalności stają się iluzoryczne. Sprawowanie władzy politycznej tym samym pozostaje w rękach elit. Instytucje reprezentacji stają się zawodne²⁸. W sytuacji takiej być może rację ma S. Žizek, twierdząc, że w obecnym systemie reprezentacji wielopartyjnej, która nie spełnia oczekiwań społecznych, *demokrację trzeba wymyślić na nowo*²⁹. Współczesną politykę można zredefiniować jako sztukę administracji eksperckiej, czyli politykę bez polityki³⁰. Partie polityczne funkcjonujące w takim modelu, pretendując do objęcia władzy, przedstawiają się jako reprezentanci całości społeczeństwa lub jego większej, „znaczącej” części. W momencie zwycięstwa w wyborach parlamentarnych dobro wspólne schodzi jednak na plan dalszy, a zwycięska partia zazwyczaj zaczyna roztopiać się w abstrakcjach, deformując tym samym świadomość społeczną oraz zaciemniając (fałszując) kluczowe i realne interesy społeczne, które mogłyby podważyć legitymizację zwycięskiej partii politycznej³¹. W Polsce zarówno na lewicy, jak i na prawicy

²⁷ T. KLEMENTEWICZ: *Geopolityka trwałego rozwoju. Ewolucja cywilizacji i państwa w trakcie dziejotwórczych kryzysów*. Warszawa 2013, s. 446.

²⁸ M. HARDT, A. NEGRI: *Rzeczpospolita – poza własność prywatną i dobro publiczne*. Kraków 2012, s. 465.

²⁹ S. ŽIZEK: *Rok niebezpiecznych marzeń*. Warszawa 2014, s. 164.

³⁰ S. ŽIZEK: *Kukła i karzeł. Perwersyjny rdzeń chrześcijaństwa*. Bydgoszcz 2006, s. 131.

³¹ L. RASIŃSKI: *Śladami Marksa i Wittgensteina*. Warszawa 2012, s. 317.

dominuje polityka wzajemnego zwalczania się klanów, tzw. *trybalizm partyjny*³². W polityce tej wszystkie środki są dozwolone, a głównym celem jest zniszczenie i delegitymizacja instytucjonalna przeciwnika. Jak zauważa R. Sennett, mroczna strona *solidarności*, destrukcyjne nastawienie „*my przeciwko nim*” stanowi obecnie nieusuwalny element politycznego życia, mocno odciskając swe piętno na społeczeństwach współczesnych liberalnych demokracji (nie jest to wyłącznie specyfika dominująca w Polsce). Brakuje alternatywnej polityki współpracy³³. Wybory parlamentarne nie dają prawdziwego wyboru. Wyborcy mogą wybierać między partiami centroprawicowymi i centrolewicowymi, których programy są często nie do odróżnienia³⁴. Jak zauważa M. Król, we współczesnej polskiej demokracji nie ma dobrej ordynacji wyborczej, nie ma możliwości realnego wyboru, gdyż nie wybieramy programów, lecz ludzi mających odpowiednią prezentację oraz zdolność do błyskotliwości medialnej, jednak nic poza tym³⁵. Współczesna liberalna demokracja boryka się z szeregiem problemów, które stopniowo wpływają na procesy jej destabilizacji. Stworzenie przestrzeni dla politycznej artykulacji konfliktu to jedyna szansa na odnowienie partii politycznych balansujących na osi ideowej *lewica-prawica*.

Na polskiej scenie politycznej wciąż raczej brak zinstytucjonalizowanej rywalizacji politycznej, która mogłaby określać ściśle wzorce i reguły konfliktu oraz współpracy³⁶. W rywalizacji koalicyjnej w latach 1991–2011 dominowała z jednej strony lewica, nie umiejąca sobie do końca poradzić z własną przeszłością, z drugiej strony prawica, budująca na tym fakcie kapitał polityczny. Koalicje wyborcze tworzone na bazie antagonistycznego konfliktu stanowiły ważny element rywalizacji politycznej. Skuteczność koalicji wyborczych była uzależniona od konsolidacji sił politycznych (lewicy i prawicy). Problemy, które towarzyszyły partiom politycznym tworzącym koalicje wyborcze po 1990 r., to poziom ich instytucjonalizacji, słabe zakorzenienie społeczne, niezdolność i nieumiejętność odzwier-

³² M. MAFFESOLI: *Czas plemion*. Warszawa 2008, s. 12–13.

³³ R. SENNETT: *Razem. Rytuały, zalety i zasady współpracy*. Warszawa 2013, s. 49, 88, 361.

³⁴ S. ZIZEK: *Rok...*, s. 37.

³⁵ M. KRÓL: *Kłęska rozumu. Kulisy wielkich wydarzeń historii najnowszej*. Warszawa 2013, s. 18–55, 245–260.

³⁶ A. ANTOSZEWSKI: *Wzorce rywalizacji politycznej we współczesnych demokracjach europejskich*. Wrocław 2004, s. 103–120.

ciedlania konfliktów interesów grupowych oraz antagonistyczne relacje między elitami politycznymi. Wszystkie te czynniki wpływały negatywnie na proces tworzenia koalicji wyborczych. Dominował brak ustabilizowanego wzorca zachowań koalicyjnych, na kanwie którego mogłyby być tworzone stabilne gabinety. Na sukcesy i porażki partii politycznych w latach 1991–2011 dominujący wpływ miały zastosowane przez nie kryteria organizacyjno-funkcjonalne. Konsolidacja oraz tworzenie dużych koalicji były podstawowymi czynnikami gwarantującym zwycięstwo wyborcze. Czynniki, które powinny wpłynąć na skuteczność partii politycznych, koalicji i porozumień wyborczych to:

- a) konsolidacja jak największej ilości partii politycznych o zbliżonym profilu programowym. Jest to jeden z najważniejszych czynników decydujących o sukcesie wyborczym porozumień koalicyjnych,
- b) efektywna rywalizacja polityczna,
- c) program koalicyjny – adekwatny do rzeczywistej realizacji oraz będący odzwierciedleniem potrzeb społecznych,
- d) współpraca koalicyjna – opierająca się na kompromisach oraz racjonalnej kalkulacji wspólnych celów, zysków i strat,
- e) niezawiazywanie koalicji ad hoc,
- f) zmiana strategii funkcjonowania partii politycznych – częściowe odchodzenie od modelu partii typowo wyborczych, skupiających się wyłącznie na wyborach, gdzie marketing oraz PR wiodą dominujący prym,
- g) przezwyciężanie kryzysów wewnętrznych.

Dla partii tworzących koalicje wyborcze powinna być ważna budowa stabilnej płaszczyzny komunikacyjnej, a także otwartość na szeroką współpracę koalicyjną. Stan rywalizacji wyborczej w Polsce w latach 1991–2011 można określić jako radykalny konflikt. W rywalizacji tej bardzo często głównym celem był interes. Strategie koalicyjne partii kierowały się zasadą podziału łupów dla władzy, a nie dla celów programowych. Na sukcesy wyborcze poszczególnych partii politycznych wpływ miało tworzenie koalicji wyborczych o szerokim spektrum ideowym, łączącym bardzo wiele ugrupowań, partii, stowarzyszeń. Późniejsze porażki koalicji gabinetowych (tworzonych przez zwycięskie koalicje wyborcze) wynikały z przyjętej antagonistycznej strategii rywalizacyjnej. Bazowała ona na podziale postkomunistycznym oraz antagonistycznej walce o władzę. Zjawiskiem

cechującym rywalizację koalicyjną było odkrycie, zarówno przez lewicę (SLD), jak i przez prawicę (AWS), formuły tworzenia tzw. „*metakoalicji*”, którą można określić jako „*koalicję-koalicji*.” Polegała ona na zjednoczeniu większości sił politycznych (lewicowych, prawicowych) oraz proporcjonalnej partycypacji w obsadzie stanowisk rządowych (przypadek koalicji SLD-PSL, lata 1993–1997). Zastosowanie formuły „*metakoalicji*” w wyborach parlamentarnych przyniosło dwukrotny sukces lewicy (SLD w 1993 i 2001 r.) oraz prawicy (AWS w 1997 r.). *Metakoalicje* w okresie sprawowania władzy, rządzenia, ulegały stopniowej destabilizacji. Lewicowa *koalicja-koalicji* SLD potrafiła organizacyjnie i funkcjonalnie lepiej wykorzystać formułę *metakoalicji*, która umożliwiła jej dwukrotne zwycięstwo w wyborach parlamentarnych w 1993 r. i w 2001 r. Zauważa się, iż zastosowanie w przyszłości przez partie polityczne (w wyborach parlamentarnych) taktyki *metakoalicji*, tworzonej w oparciu o kryteria programowe, może stanowić szansę na wyłonienie stabilnego gabinetu rządowego. Podstawą w każdym porozumieniu koalicyjnym powinno być taktyczne pozycjonowanie kryteriów programowych. Koalicje polityczne w Polsce nie bazowały na takiej formie organizacyjno-funkcjonalnej współpracy. Przyszłe koalicje wyborcze, a później gabinetowe, powinny być budowane w oparciu o deliberacyjny model współpracy, w którym dominującym kryterium tworzenia i funkcjonowania koalicji jest program polityczny, a nie antagonistyczna walka o władzę. Jest to jedyna racjonalna alternatywa dla rozwoju stabilnie funkcjonującej sceny politycznej w Polsce.

W polskiej polityce niezwykle aktualne są słowa R. Michelsa (sprzed ponad stu lat). Twierdził on, że „*gdy partia staje się celem samym w sobie, z własnymi, samodzielnymi celami oraz interesami, oddziela się od klasy, którą reprezentuje*”³⁷. Koalicje wyborcze zawsze stanowią szansę dla partii politycznych na szersze zaistnienie w przestrzeni publiczno-politycznej. Janusz Sztumski zauważa, iż wybory są demokratyczne wyłącznie wtedy, gdy możliwość korzystania nie tylko z czynnego, ale i z biernego prawa wyborczego jest powszechnie dostępna dla wszystkich obywateli oraz gdy koszty finansowe związane z kandydowaniem nie stanowią bariery. Urzeczywistnienie idei demokracji w każdym społeczeństwie powinno

³⁷ R. MICHELS: *Oligarchiczne tendencje organizacji*. W: *Władza i społeczeństwo*. Tom II. Red. J. SZCZUPACZYŃSKI. Warszawa 1998, s. 147.

wiązać się z upodmiotowieniem wszystkich obywateli, zarówno w sferze politycznej, jak i gospodarczej, co, jak zauważa J. Sztumski, nie jest sprawą prostą³⁸ i stanowić może nowe wyzwanie przed rządami w epoce płynnej, ponowoczesnej i zglobalizowanej przestrzeni światowego *Imperium*. H. Arendt twierdziła, że „...nie powinno się stracić wiary w politykę, ponieważ jej sensem jest wolność”³⁹. Jednak stan polskiej polityki po niemal 25 latach transformacji systemowej można określić, odwołując się do słów znanego filozofa S. Critchley’a: *Veni Vidi Risi*, które znaczą *przyszedłem, zobaczyłem, uśmiełem się!*⁴⁰

³⁸ J. SZTUMSKI: *Szanse i zagrożenia demokracji w XXI wieku*. W: *Demokracja w dobie globalizacji. Tom 2, Aspekty teoretyczne*. Red. M. DOMAGAŁA, J. IWANEK. Katowice 2008, s. 138.

³⁹ H. ARENDT: *Polityka jako obietnica*. Warszawa 2005, s. 126–138.

⁴⁰ Zob. S. CRITCHLEY: *O humorze*. Warszawa 2012.

Marek Tyrała

Electoral Coalition As A Platform Which Guarantees Electoral Success (Based On Parliamentary Elections In Poland, 1991–2001)

S u m m a r y

Coalitions became the main element of democratic political mechanisms in Central and Eastern Europe after 1989. As a result of fragmentation of opposition parties and evolution of organization and platforms of parties from the former regime, the political scene saw the rise of many new parties, which were forced to create alliances. The political transformation of 1989 definitively changed the style of politics. There rose a new political class, and the system of representative democracy, based on the rules of law and separation of powers, has been consolidated. Party coalitions are a dominant model of political alliances in Poland. Party configurations are chosen so that a coalition ensures the execution of goals in an optimal manner. Their goal is to create the strongest political group possible in order to gain or hold power.

The article is an insightful analysis of electoral coalition functioning process in Poland between 1991 and 2011. Its goal was to characterize election platforms of electoral coalitions, as well as the political rivalry model, which determined the electoral behavior of the citizens. The work is an attempt to answer a research question: What influenced successes and failures of political parties during parliamentary elections?